

Adam R. SZROMEK
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania
Instytut Ekonomii i Informatyki

PRZEGLĄD WSKAŹNIKÓW FUNKCJI TURYSTYCZNEJ I ICH ZASTOSOWANIE W OCENIE ROZWOJU TURYSTYCZNEGO OBSZARU NA PRZYKŁADZIE GMIN WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Streszczenie. Publikacja omawia podstawowe wskaźniki funkcji turystycznej (np. wskaźnik Baretje'a-Deferta, Charvata, Schneidera, Deferta itd.) oraz ukazuje możliwość ich wykorzystania w ocenie rozwoju turystycznego obszarów. Autor analizuje poziom rozwoju turystycznego gmin województwa śląskiego i wskazuje obszary najlepiej rozwinięte turystycznie.

REVIEW OF TOURIST FUNCTION INDICATORS AND THEIR APPLICATIONS IN THE ASSESSMENT OF TOURISM AREA DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF SILESIA REGION COMMUNES

Summary. The publication discusses the main indicators of the tourist function of area (i.e. Baretje-Defert's index, Charvát's index, Schneider's index, Defert's index etc.) and shows the possibility of their use in the assessment of development of tourism areas. The author analyzes the level of tourism development of communes in Silesia region and points best-developed tourist areas.

1. Wprowadzenie

Rozwój obszarów turystycznych związany jest z rolą, jaką odgrywa turystyka na określonym obszarze. Rola ta może być zróżnicowana i może wskazywać na odpowiednią klasyfikację obszaru, jako obszaru turystycznego, (na którym obserwuje się ruch turystyczny

[8]) oraz obszaru nie-turystycznego. Jednak samo występowanie ruchu turystycznego wydaje się być niewystarczającym kryterium określania obszaru, jako „turystyczny”, gdyż trudno nazwać *obszarem turystycznym* gminę, na obszarze której zauważa się kilku turystów rocznie. Dlatego warto podjąć się zróżnicowania obszarów turystycznych względem stopnia rozwoju funkcji turystycznej obszaru. Taki podział zauważa się również w literaturze [6], gdzie obok obszarów turystycznych wymienia się też obszary jedynie pełniące funkcję turystyczną, jako jedną z wielu, a zarazem wcale nie jedną z głównych.

W tym względzie interesującym obszarem badań jest województwo śląskie, gdzie znajdziemy zarówno gminy turystyczne, jak i pełniące funkcję turystyczną. Warto jednak zapytać, które z nich stanowią pierwszą, a które drugą grupę obszarów?

Cennym narzędziem analizy rozwoju obszarów turystycznych są wskaźniki funkcji turystycznej. To właśnie one pozwalają na klasyfikację obszarów, a zarazem stanowią kryterium ich definiowania, właśnie, jako obszarów turystycznych lub obszarów pełniących funkcję turystyczną. Dlatego celem pracy jest przedstawienie podstawowych wskaźników funkcji turystycznej oraz ich wykorzystanie w ocenie poziomu rozwoju turystycznego gmin województwa śląskiego.

2. Funkcja turystyczna i jej definicja

Wieloznaczność pojęcia *funkcji* nakazuje wprawdzie wskazanie znaczenia, które w niniejszej pracy będzie nadrzędne, gdyż o ile w naukach ekonomicznych pojęcie to najczęściej odnosi się do matematycznego odwzorowania jakiegoś zjawiska, o tyle w znaczeniu związanym z funkcją turystyczną chodzi o rolę, jaką pełni turystyka na określonym obszarze. Tym samym rozwój funkcji turystycznej oznacza rozwój turystyki, (jako działalności, aktywności ludzkiej) na określonym terytorium.

Paradoksalnie, etymologia określenia funkcji turystycznej bynajmniej nie dotyczy nauk ekonomicznych, ale geograficznych i wynika z pokrewnego terminu *funkcji miasta*. Został on użyty po raz pierwszy przez F. Ratzela w roku 1891 [9]. S. Berezowski (za J. Fischbachem [9]) definiuje *funkcję miasta*, jako rolę, którą dany obszar (region) spełnia w większej całości przestrzennej (makroregionie, kraju).

W drugiej połowie XIX wieku, poszukując miejsca funkcji jednostki przestrzennej w systemie społeczno-gospodarczym, dokonano specjalizacji tego pojęcia ze względu na wpływ, jaki mają poszczególne działalności na gospodarkę narodową analizowanych przestrzeni. Tym samym pierwszymi kategoriami ekonomicznymi wynikającymi z tej specjalizacji była funkcja rolnicza i turystyczna (wypoczynkowa). Wówczas to pojawia się

jedną z pierwszych definicji funkcji turystycznej obszaru, w której określa się ją, jako szeroko rozumianą działalność społeczno-ekonomiczną pełnioną przez określony obszar (region lub miejscowość) i jego mieszkańców w celu przywrócenia osobom przybyłym utraconych w wyniku zmęczenia normalnych zdolności psychofizycznych ich organizmu przy wykorzystaniu naturalnych właściwości środowiska geograficznego [16].

Współczesne definicje określają ją podobnie, choć nieco bardziej syntetycznie. Na przykład A. Kowalczyk [14] określa ją, jako działalność społeczno-ekonomiczną (miejscowości lub obszaru), która jest skierowana na obsługę turystów, i którą miejscowość lub obszar spełnia w systemie gospodarki narodowej. Z kolei K. Dwucet, S. Pytel i M. Tkocz [7] wskazują, że jest ona jedną z funkcji usługowych, której istota polega na świadczeniu usług turystycznych w szerokim znaczeniu tego pojęcia, czyli jako czynności służących zaspokojeniu materialnych i niematerialnych potrzeb turystycznych człowieka. W tym względzie zauważalne jest również stosowanie podziału funkcji turystycznej, a właściwie turystyki ze względu na funkcje, jakie pełni ona w społeczeństwie i gospodarce. W.W. Gaworecki [10] oraz W. Alejziak [1] wymieniają 10 funkcji turystyki (tj. wypoczynkowa, zdrowotna, wychowawcza, kształceniowa, miastotwórcza, edukacji kulturowej, ekonomiczna, etniczna, kształcenia świadomości ekologicznej, polityczna i związana z patologią oraz przestępczością wywołaną przez turystów). Natomiast B. Meyer [17] ogranicza tę listę do sześciu funkcji (tj. wychowawcza, wypoczynkowo-zdrowotna, etniczna, kształceniowa, ekonomiczna, polityczna) i dodaje kolejną - funkcję kształtowania przestrzeni turystycznej.

3. Przegląd wskaźników funkcji turystycznej obszaru

Pojęcie funkcji turystycznej obszaru wymaga jednak przyjęcia dodatkowych założeń i definicji. Dotyczy to np. sposobu klasyfikowania obszaru, jako turystycznego. E. Dziedzic [8], stwierdza, wprost, iż obszarem recepcji turystycznej jest obszar, do którego kieruje się ruch turystyczny. Jednak definicja ta nie precyzuje stopnia rozwoju turystycznego obszaru, dlatego postęp naukowy dotyczący zjawiska turystyki sprawił, iż z biegiem czasu powstały mierniki pozwalające na ocenę stopnia zaawansowania spotykanej na określonym obszarze aktywności i działalności turystycznej. Jest to grupa wskaźników o zróżnicowanej konstrukcji, którą ogólnie określono *wskaźnikami funkcji turystycznej*.

Dostępna literatura dotycząca wskaźników funkcji turystycznej obszaru wymienia szereg miar pogrupowanych ze względu na aspekt, jaki objaśniają [11]. Można tu, zatem wskazać trzy zasadnicze grupy wskaźników funkcji turystycznej tj.:

- a) wskaźniki intensywności ruchu turystycznego (np. Schneidera, Charvata, Deferta);

- b) wskaźniki zagospodarowania turystycznego (np. Baretje'a-Deferta, gęstości i rozwoju bazy noclegowej)
- c) inne wskaźniki funkcji turystycznej lub pokrewne.

O ile w przypadku dwóch pierwszych grup jasno określono, czego miarą są wymienione w niej wskaźniki, to brak takiej precyzji w trzeciej wymienionej kategorii. Grupę tę tworzą wszystkie wskaźniki wykorzystywane do pośredniego lub bezpośredniego pomiaru rozwoju funkcji turystycznej. Należą tu, zatem wskaźniki dostosowane do potrzeb analizowanego zjawiska i jego wpływu na funkcję turystyczną obszaru.

Będą to, np. wskaźniki oceniające przyrodnicze predyspozycje obszaru do pełnienia funkcji turystycznej [13], a także zmienne będące podstawą ich formułowania szczególnie w naukach geograficznych (np. lesistością obszaru, liczebnością walorów antropogenicznych itp.) [6], czy też wskaźniki rozwoju przedsiębiorczości związanej z sektorem turystycznym itp.

Poniżej omówiono najczęściej stosowane wskaźniki funkcji turystycznej obszaru recepcji turystycznej (w ujęciu ekonomicznym) uwzględniając również uwagi krytyczne dotyczące wiarygodności poszczególnych miar.

Jednym z najczęściej stosowanych w literaturze wskaźników funkcji turystycznej jest *wskaźnik Baretje'a-Deferta* (W_{BD}), będący miernikiem zagospodarowania turystycznego [3]. Wyraża się on liczbą turystycznych miejsc noclegowych przypadających na 100 mieszkańców miejscowości turystycznej. W literaturze jest on również nazywany wprost *wskaźnikiem funkcji turystycznej miejscowości* [4].

Interpretacja wartości, jakie przyjmuje wskaźnik W_{BD} , często jest zależna od kryteriów przyjętych przez badacza, a zatem jest arbitralna. Jedni autorzy (jak A. Kowalczyk [14], A.R. Szromek [20]) podają, iż wartość wskaźnika powyżej 100 wskazuje na dobrze rozwiniętą funkcję turystyczną, z kolei inni (jak J. Warszyńska [21], czy M. Żek [23]) obniżają to kryterium dla obszarów Polski do 50. Z kolei D. Pearce [19] przytacza zaproponowaną przez M. Boyer interpretację wskaźnika W_{BD} w sześciostopniowej skali wartości (tab. 1).

Wskaźnik Deferta (W_D), to miara pozwalająca ocenić zatłoczenie (gęstość populacji) badanego obszaru, gdyż dostarcza informacji o liczbie turystów przypadających na 1 km² obszaru [5]. Miara ta wydaje się być przydatnym narzędziem diagnostycznym. Jednak jak każdy wskaźnik posiada również wady mogące obniżyć jego użyteczność. Do obliczenia wskaźnika użyto liczby turystów korzystających z noclegów. Miejscowość może być jednak popularnym ośrodkiem dla wycieczkowiczów, którzy przybywają do miejscowości głównie w celu zwiedzenia unikatowej atrakcji turystycznej (jak np. Zamek w Malborku) lub turystów, nocujących w miejscowościach ościennych. Wówczas zatłoczenie obszaru może być znacznie wyższe niż pokazuje to wskaźnik P. Deferta.

Tabela 1.

Interpretacja wskaźnika Baretje'a-Deferta w skali M.Boyer

Wartość wskaźnika W_{BD}	Interpretacja
< 4	Aktywność turystyczna praktycznie nie istnieje
4-10	Mały ruch turystyczny lub funkcja turystyczna „zanurzona” wśród innych funkcji miasta
10-40	Gmina z istotną, ale nie dominującą funkcją turystyczną
40-100	Gmina z dominującą funkcją turystyczną
100-500	Duży ośrodek turystyczny
500 <	Nowoczesny i bardzo dobrze rozwinięty ośrodek turystyczny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [19]

W przypadku interpretacji wyników wskaźnika W_D , należy wspomnieć, iż niestety literatura podaje jedynie arbitralne kryteria interpretacji. Na przykład J. Warszńska [21] proponuje uznać obszar, jako dobrze rozwinięty pod względem turystycznym po przekroczeniu wartości 1000.

Kolejną miarą rozwoju funkcji turystycznej jest *wskaźnik Schneidera* (W_S) [21]. Wyraża on liczbę turystów korzystających z noclegów przypadających na 100 stałych mieszkańców obszaru. R.J. Schneider połączył niektóre cechy wskaźnika Baretje'a-Deferta W_{BD} i Deferta W_D , tworząc własną miarę. Jest to, zatem wskaźnik porównujący proporcję turystów w relacji do stałych mieszkańców obszaru. Uznaje się, iż obszar jest dobrze rozwinięty turystycznie, jeśli jego osiagająca poziom 500 i więcej [21].

Wskaźnik Charvata, (W_{Ch}) jest miarą określającą liczbę udzielonych noclegów przypadających na 100 mieszkańców obszaru, a zatem jak poprzedni wskaźnik (W_S), pozwala ocenić intensywność ruchu turystycznego, jaka występuje na badanym obszarze. L.Charvat nie określił jednak wartości progowej wskaźnika, po przekroczeniu, której obszar zostanie uznany za dobrze rozwinięty pod względem funkcji turystycznej.

Kolejną z miar stosowanych w ocenie poziomu zagospodarowania turystycznego jest m.in. *wskaźnik gęstości bazy noclegowej* (W_{GBN}) [2] [22]. Określa on liczbę miejsc noclegowych zaoferowanych turystom przypadających na 1 km² powierzchni obszaru. Można również zauważyć, iż w niektórych publikacjach wskaźnik ten prezentowany jest w innej postaci. Zamiast powierzchni badanego obszaru czasem stosuje się liczbę mieszkań stałych mieszkańców obszaru, albo też odnosi powierzchnię do liczby turystów [22]. J. Warszńska [21] w klasyfikacji obszaru do grupy gmin dobrze rozwiniętych pod względem turystycznym zalicza te, dla których wskaźnik ten jest wyższy lub równy 50.

Przegląd literatury w zakresie wskaźników funkcji turystycznej wskazuje, iż można wymienić jeszcze kilka innych mierników o nieco niższej użyteczności niż poprzednio omówione. Przykładem może być wskaźnik *rozwoju bazy noclegowej* (W_{RBN}) [22], który obrazuje ilu turystów przypada na jedno miejsce turystyczne obszaru. Cechą narzędzia badawczego jest to, że każdy badacz powinien osiągnąć te same wnioski posługując się tymi samymi danymi i używając tych samych narzędzi badawczych wobec jednego obszaru. Tymczasem w przypadku tego wskaźnika nasuwają się pewne wątpliwości dotyczące interpretacji uzyskanych za jego pomocą wyników. Należy zadać pytanie, czy wysoka wartość wskaźnika należy traktować, jako stymulantę czy raczej destymulantę? Ze względu na pojawiające się wątpliwości rekomenduje się odstąpienie od stosowania tego wskaźnika w oderwaniu od innych miar funkcji turystycznej.

Interesującą miarę przytacza również I. Jędrzejczyk [13], która badając ekologiczne uwarunkowania obszarów turystycznych w realizacji funkcji turystycznej własną miarę syntetyczną porównuje ze wskaźnikami funkcji turystycznej (Deferta, Charvata, Schneidera), a także ze *wskaźnikiem stopnia pełnienia funkcji turystycznej* W_{SP} . Właśnie ten ostatni wskaźnik wydaje się prezentować dotąd nie omawianą relację, gdyż wyraża on liczbę udzielanych noclegów przypadających na 1 km² powierzchni obszaru badanego.

Jeszcze innym wskaźnikiem zaliczanym przez autora do trzeciej grupy miar jest *wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej* (W_{WPN}) [12]. Wyraża on liczbę udzielonych noclegów przypadających na jedno miejsce noclegowe. Jednak ze względu na jego konstrukcję można go zaliczyć raczej do wskaźników sprawności operacyjnej obiektu noclegowego.

Warto również wspomnieć, iż jednym ze wskaźników uzupełniających powyższy wskaźnik jest *wskaźnik wykorzystania miejsc noclegowych* W_{WPM} . Różnica w konstrukcji obu wskaźników wynika z tego, że w mianowniku wskaźnika W_{WPM} występuje iloczyn liczby miejsc i liczby dni w okresie obrachunkowym (dla roku przyjmuje się 365 dni). Miara ta jest bardziej poręczna, gdyż wyraża się w % w skali od 0 do 100%. Jednak zależność między wskaźnikami W_{WPN} i W_{WPM} jest funkcyjna, a zatem jest to ta sama miara.

Natomiast G. Gołębski [11] uzupełnia wymienione wskaźniki funkcji turystycznej wskaźnikami dotyczącymi rozwoju przedsiębiorstw turystycznych. Pierwszym jest wskaźnik wyrażający liczbę podmiotów gospodarczych sektora turystyki przypadających na jednego mieszkańca obszaru (W_{PG}), a drugi wyraża udział liczby podmiotów gospodarczych sektora turystyki do liczby wszystkich podmiotów gospodarczych funkcjonujących na określonym obszarze ($W_{PG\%}$).

4. Poziom rozwoju funkcji turystycznej gmin województwa śląskiego

Pragnąc zbadać poziom rozwoju funkcji turystycznej na obszarach turystycznych Śląska, dokonano analizy z wykorzystaniem powyższych wskaźników funkcji turystycznej na obszarze województwa śląskiego. Opracowano w tym celu bazę danych na podstawie danych GUS za rok 2009. Baza zawiera informacje dotyczące ruchu turystycznego i zagospodarowania turystycznego na obszarach turystycznych 98 śląskich gmin, jednak dla odniesienia niektórych wniosków do całego kraju zgromadzono dane również z pozostałych województw, tworząc w ten sposób bazę 1199 gmin, na obszarze, których wystąpił ruch turystyczny. Tabela 2 prezentuje wyniki uzyskane przez śląskie gminy. Uwzględniono w niej jedynie gminy uzyskujące najwyższe wartości poszczególnych wskaźników. Dzięki temu powstały rankingi, których kryterium są poszczególne wskaźniki funkcji turystycznej oraz inne wskaźniki opisujące rozwój turystyczny obszarów.

Wykonana analiza wskazuje na słaby rozwój funkcji turystycznej na obszarze Śląska. Wyraźnie widoczne jest to na przykładzie wskaźnika Bretje'a-Deferta. Żadna śląska gmina nie przekroczyła przyjętego w literaturze progu wynoszącego 50.

Przyjmując kryteria podziału gmin wg M. Boyer również widoczna jest dość liczna zbiorowość gmin, na obszarze, których znajduje się niewielka aktywność turystyczna (tab. 3). Wśród wszystkich gmin województwa jedynie 58,7% z nich wykazuje jakikolwiek ruchu turystyczny, przy czym na obszarze aż 84,7% z nich ruch turystyczny jest nieznaczny ($W_{BD} < 4$). Na terenie województwa śląskiego zauważa się też gminy, na których ruch turystyczny jest mały, ale funkcja turystyczna realizowana jest wśród innych funkcji obszaru. Taka sytuacja dotyczy 6,6% śląskich gmin.

Jedynie 4 gminy (2,4% ogółu) wykazują wyższą wartość wskaźnika Baretje'a-Deferta niż 10. Trzy z nich tj. Ustroń, Szczyrk i Czernichów, to gminy z istotną, ale nie dominującą funkcją turystyczną. Natomiast jedna (Wisła), to gmina, na obszarze, której funkcja turystyczna jest dominującą funkcją obszaru. Niestety, wśród gmin województwa śląskiego nie ma takich, które można sklasyfikować, jako duże ośrodki turystyczne¹.

Zgodnie ze wskaźnikiem Baretje'a-Deferta najlepiej rozwiniętymi turystycznie gminami województwa śląskiego są gminy Wisła, Ustroń i Szczyrk. Pozostałe gminy tworzą grupę obszarów pełniących rolę turystyczną. Zazwyczaj są to obszary polifunkcyjne, gdzie funkcja turystyczna prawdopodobnie nie jest ani dominującą, ani nawet jedną z głównych funkcji obszaru.

¹ Poszerzenie analiz o dane dotyczące kraju pozwoliło stwierdzić, i w Polsce znajduje się 7 takich gmin (Łeba, Krynica Morska, Rewal, Mielno, Ustronie Morskie, Dziwnów).

Tabela 2.

Wyniki analizy wskaźnikowej wykonanej dla gmin śląskich

Nr	Gmina	Wskaźnik Baretje'a-Deferta	Nr	Gmina	Wskaźnik Deferta	Nr	Gmina	Wskaźnik Schneidera
1	Wisła	44,02	1	Ustroń	3 153,25	1	Wisła	1 842,45
2	Szczyrk	38,94	2	Szczyrk	2 051,56	2	Szczyrk	1 379,98
3	Ustroń	35,86	3	Wisła	1 901,44	3	Ustroń	1 200,89
4	Czernichów	12,18	4	Cieszyn	1 755,72	4	Czernichów	283,89
5	Kochanowice	7,21	5	Częstochowa	1 408,53	5	Kroczyce	258,96
6	Ujsoly	5,96	6	Katowice	1 225,44	6	Ujsoly	256,71
7	Rajcza	5,81	7	Zabrze	756,70	7	Włodowice	214,56
8	Włodowice	5,67	8	Bielsko-Biała	564,67	8	Janów	185,54
9	Jeleśnia	5,63	9	Jaworze	512,14	9	Jaworze	156,98
10	Jaworze	5,34	10	Będzin	449,41	10	Cieszyn	143,81
Nr	Gmina	Wskaźnik Charvata	Nr	Gmina	Wskaźnik gęstości bazy	Nr	Gmina	Wskaźnik rozwoju bazy
1	Ustroń	6 486,67	1	Ustroń	94,17	1	Sośnicowice	117,00
2	Wisła	4 800,55	2	Szczyrk	57,90	2	Mikolów	105,40
3	Szczyrk	4 116,01	3	Wisła	45,43	3	Ogrodzieniec	96,82
4	Goczałkowice	1 369,79	4	Cieszyn	30,38	4	Zabrze	92,00
5	Czernichów	794,17	5	Jaworze	17,43	5	Kruszyna	89,47
6	Popów	552,55	6	Katowice	17,41	6	Czeladź	87,44
7	Jeleśnia	465,97	7	Częstochowa	17,11	7	Kobiór	86,47
8	Ujsoly	446,23	8	Łodygowice	16,11	8	Częstochowa	82,31
9	Kroczyce	439,03	9	Czernichów	14,45	9	Wodzisław Śl.	81,76
10	Rajcza	415,38	10	Bielsko-Biała	11,38	10	Chorzów	80,77
Nr	Gmina	Wskaźnik stopnia pełnienia funk. turyst.	Nr	Gmina	Wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej	Nr	Gmina	Wskaźnik wykorzystania miejsc noclegowych
1	Ustroń	17 032	1	Goczałkowice	288,10	1	Goczałkowice	78,9%
2	Szczyrk	6 119	2	Milówka	237,83	2	Milówka	65,2%
3	Wisła	4 954	3	Popów	228,84	3	Popów	62,7%
4	Cieszyn	2 304	4	Sośnicowice	225,17	4	Sośnicowice	61,7%
5	Katowice	2 208	5	Jastrzębie Zdrój	219,53	5	Jastrzębie	60,1%
6	Goczałkowice	1 870	6	Czeladź	197,66	6	Czeladź	54,2%
7	Częstochowa	1 851	7	Ustroń	180,87	7	Ustroń	49,6%
8	Bielsko-Biała	1 419	8	Kruszyna	165,55	8	Kruszyna	45,4%
9	Zabrze	1 357	9	Ruda Śląska	165,52	9	Ruda Śląska	45,3%
10	Jaworze	1 095	10	Zabrze	165,04	10	Zabrze	45,2%

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3.

Klasyfikacja śląskich gmin zgodnie z kryterium M. Boyer

Klasyfikacja zgodnie z wartością wskaźnika W_{BD}	Liczba gmin	Odsetek wśród gmin wykazujących ruchu turystyczny	Odsetek wśród wszystkich gmin województwa
Aktywność turystyczna praktycznie nie istnieje ($W_{BD} < 4$)	83	84,7%	49,7%
Mały ruch turystyczny lub funkcja turystyczna „zanurzona” wśród innych funkcji miasta ($4 < W_{BD} < 10$)	11	11,2%	6,6%
Gmina z istotną, ale nie dominującą funkcją turystyczną ($10 < W_{BD} < 40$)	3	3,1%	1,8%
Gmina z dominującą funkcją turystyczną ($40 < W_{BD} < 100$)	1	1,0%	0,6%
Duży ośrodek turystyczny ($100 < W_{BD} < 500$)	0	0,0%	0,0%
Nowoczesny i bardzo dobrze rozwinięty ośrodek turystyczny ($W_{BD} > 500$)	0	0,0%	0,0%

Źródło: Opracowanie własne

Analizując pozostałe wskaźniki można zauważyć, iż wyniki uzyskane w przypadku wskaźnika Baretje’a-Deferta są zbieżne niemal z wszystkimi pozostałymi wskaźnikami. Trzy śląskie gminy: Ustroń, Wisła i Szczyrk zajmują zazwyczaj trzy pierwsze miejsca w prezentowanych rankingach (choć nie zawsze w tej samej kolejności). Wyjątkiem są klasyfikacje sporządzone na podstawie wskaźnika rozwoju bazy noclegowej oraz wskaźnik wykorzystania pojemności usługowej (wraz z jego odpowiednikiem procentowym w postaci stopnia zajętości miejsc noclegowych).

Warto jednak zauważyć, iż wśród gmin najlepiej wykorzystujących miejsca noclegowe znajduje się również Ustroń, który ma niespełna połowę miejsc zajętych w ciągu roku. Pierwszą pozycję zajmują Goczałkowice. Pozycja obu wymienionych gmin nie dziwi, gdyż są one uzdrowiskami. Tymczasem zajętość miejsc noclegowych w uzdrowiskach zwykle jest wyższa od innych gmin turystycznych z racji podwójnej roli kuracjuszy w uzdrowiskach (są oni traktowani jako pacjenci, ale również jako turyści). Kuracja 21-dniowa nie może być skrócona ze względu na konsekwencje lecznicze, stąd też tak wysoka efektywność miejsc uzdrowiskowych.

Interesujące jest również porównanie gmin pod względem udziału przedsiębiorstw turystycznych (w rozumieniu podmiotów gospodarczych z sekcji H PKD 2004) w ogóle przedsiębiorstw. Można zauważyć, iż w tym przypadku zamieszanie jest jeszcze większe niż w przypadku zajętości miejsc noclegowych. Czołową dziesiątkę zajmują nie tyle gminy turystyczne, ale takie w których działalność związana z turystyką jest jedną z wielu realizowanych działalności. Inną przeszkodą w przyjęciu tych wskaźników za wiarygodne jest fakt, iż Polska Klasyfikacja Działalności ujmuje w sekcji H zarówno działalność hoteli

jaki restauracji. Stąd np. wysoki wynik niektórych gmin, na obszarze których występuje restauracja, będąca zarazem jednym z niewielu przedsiębiorstw w gminie (tab. 4). Wydaje się zatem, iż wskaźnik ten, choć interesujący, jednak powinien być interpretowany wraz z innymi wskaźnikami opisującymi obszar turystyczny.

Tabela 4.

Wskaźniki przedsiębiorstw turystycznych

Nr	Jednostka terytorialna	Wskaźniki przedsiębiorczości w sektorze turystycznym	Nr	Jednostka terytorialna	Wskaźniki udziału przeds. turystycznych
1	Ożarówice	2,20	1	Ożarówice	20,7%
2	Mierzęcice	1,31	2	Mierzęcice	15,8%
3	Wisła	1,25	3	Psary	10,3%
4	Szczyrk	1,07	4	Sławków	10,1%
5	Kobiór	0,97	5	Kobiór	9,9%
6	Ustroń	0,96	6	Sośnicowice	9,7%
7	Sosnowiec	0,95	7	Orzesze	9,7%
8	Świerklaniec	0,94	8	Chorzów	9,4%
9	Chorzów	0,94	9	Ruda Śląska	9,3%
10	Sławków	0,94	10	Jasienica	9,3%

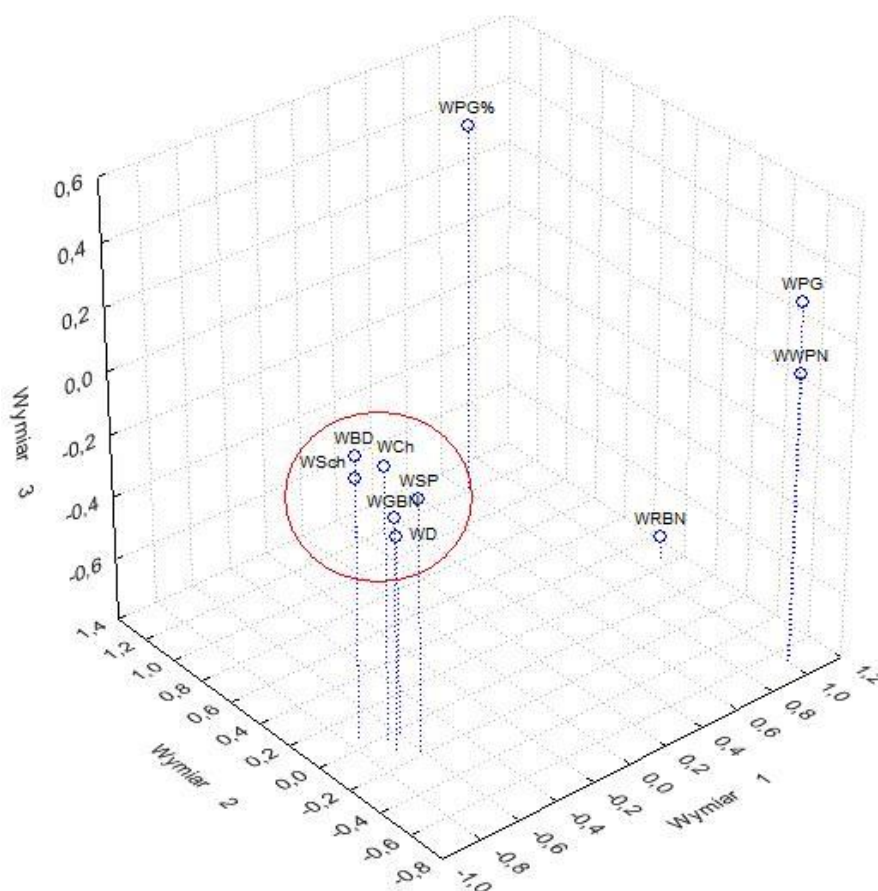
Źródło: Opracowanie własne

Próbując jednak skonstruować ogólną klasyfikację śląskich gmin wg rozwoju funkcji turystycznej posłużono się Wielowymiarową Analizą Porównawczą (WAP), a szczególnie metodą unitaryzacji zerowanej [15]. Zanim jednak zmienne i przypisane im dane poddano transformacji, dokonano wyboru zmiennych wchodzących w skład miary syntetycznej.

Zważając na wady i zalety poszczególnych wskaźników postanowiono dokonać analizy, zgodności ocen, jakie podają uznając, iż to właśnie wypadkowa tych ocen jest aproksymacją rzeczywistej oceny rozwoju funkcji turystycznej obszarów. Rysunek 1 prezentuje wyniki skalowania wielowymiarowego, które umożliwiło zbudowanie trójwymiarowego układu współrzędnych, na którym zobrazowano taksonomiczne pozycje każdego wskaźnika (zgodnie z jego wskazaniem dla 98 śląskich gmin).

Zauważa się znaczącą zbieżność wskazań sześciu miar. Są to wskaźniki Baretje'a-Deferta (W_{BD}), Deferta (W_D), Schneidera (W_{Sch}) i Charvata (W_{Ch}), oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej (W_{GBN}) oraz stopnia pełnienia funkcji turystycznej (W_{SP}). Znacząca rozbieżność w ocenie tej samej grupy gmin występuje w przypadku wskaźników wyrażających liczbę podmiotów gospodarczych sektora turystyki przypadających na jednego mieszkańca obszaru (W_{PG}), oraz wskaźnik udziału liczby podmiotów gospodarczych sektora turystyki do liczby wszystkich podmiotów gospodarczych funkcjonujących na określonym obszarze ($W_{PG\%}$). Odmienne oceny prezentuje również wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej (W_{WPN})

i wskaźnik rozwoju bazy noclegowej (W_{RBN}). Na podobne wnioski wskazuje analiza współzależności między wskaźnikami.

Rys.1. Skalowanie wielowymiarowe wskaźników funkcji turystycznej

Fig.1. Multidimensional Scaling tourism development indicators

Źródło: Opracowanie własne

Analizując cechy poszczególnych wskaźników wybrano sześć miar. Są to: wskaźnik Deferta, Schneidera, Charavata, Baretje'a-Deferta i gęstości bazy noclegowej, oraz wskaźnik stopnia pełnienia funkcji turystycznej. Kryteria oceny obszarów dla wybranych wskaźników wybrane na podstawie analizy literatury prezentuje tabela 5.

W wyniku przeprowadzonych analiz uzyskano klasyfikację gmin województwa śląskiego o najwyższym stopniu rozwoju funkcji turystycznej (tab. 6). Należą do nich wspomniane wcześniej gminy Ustroń, Wisła i Szczyrk. Znacząco niższe wyniki uzyskały gminy Cieszyn i Częstochowa, a także Katowice. Warto zauważyć, iż wśród dziesięciu prezentowanych gmin znajdują się miasta, na obszarze, których zlokalizowane są zabytki techniki, a zatem przez które przebiega Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. Jednak ruch turystyczny na obszarze tych gmin nie dorównuje trzem pierwszym gminom, w których dominuje turystyka górską.

Tabela 5.

Kryteria wybranych wskaźników funkcji turystycznej

Lp	Wybrane wskaźniki	Kryterium definiowania obszaru turystycznego
1	Wskaźnik Deferta	1 000
2	Wskaźnik Schneidera	500
3	Wskaźnik Charvata	5 000
4	Wskaźnik Baretje'a-Deferta	50
5	Wskaźnik gęstości bazy noclegowej	50
6	Wskaźniki stopnia spełnienia funkcji turystycznej	10 000

Źródło: Opracowanie własne

Zbadano również stopień spełnienia przyjętych kryteriów. Zaledwie w przypadku sześciu śląskich gmin zauważono spełnienie, choć jednego z przyjętych kryteriów oceny, a zatem wśród 167 gmin jedynie 3,6% to gminy, dla których przynajmniej jeden z przyjętych wskaźników wskazuje na rozwiniętą funkcję turystyczną obszaru.

Tabela 6.

Wyniki wielowymiarowej analizy porównawczej

Lp	Gmina	WAP	Stopień spełnienia kryteriów
1	Ustroń	0,9110	5
2	Szczyrk	0,6859	3
3	Wisła	0,6486	2
4	Cieszyn	0,1959	1
5	Czernichów	0,1443	0
6	Częstochowa	0,1383	1
7	Katowice	0,1291	1
8	Jaworze	0,1111	0
9	Goczałkowice Zdrój	0,0942	0
10	Zabrze	0,0730	0

Źródło: Opracowanie własne

5. Zakończenie

Przegląd wskaźników funkcji turystycznej ujawnił, iż nie wszystkie wskaźniki właściwie oceniają określony obszar. Powodem tego jest fakt, iż zwykle są polifunkcyjne, a tym samym ocena poziomu rozwoju turystycznego obszaru może być nieprawdziwa. Warto przytoczyć chociażby sytuację, w której na określonym obszarze występuje niewiele przedsiębiorstw, a wśród nich znajduje się zakład gastronomiczny. Wówczas wskaźnik udziału przedsiębiorstw

z sekcji H PKD 2004 w ogólne przedsiębiorstw może wskazywać na dobrze rozwiniętą funkcję turystyczną np. Kobióra, czy Psar, a gorzej rozwiniętą funkcję turystyczną w Ustroniu, czy w Wiśle.

Trudność wykazuje również interpretacja wskaźnika rozwoju bazy turystycznej, gdyż może być on traktowany zarówno, jako stymulanta, jak i destymulanta, co daje możliwość nadinterpretacji oceny obszaru.

Wśród wskaźników dających podobne wyniki, mimo, iż zostały obliczone na podstawie innych miar, należy wymienić wskaźnik Bretje'a-Deferta, Charvata, Schneidera, Deferta, wskaźnik gęstości bazy noclegowej oraz wskaźnik stopnia pełnienia funkcji turystycznej.

Wykorzystanie wymienionych wskaźników pozwoliło wyłonić 3 gminy województwa śląskiego, które można nazwać obszarami turystycznymi oraz 95 gmin pełniących jedynie na swym obszarze funkcję turystyczną. Gminy turystyczne województwa śląskiego to Ustroń, Szczyrk i Wisła.

Uzyskane rezultaty są wynikiem zastosowania Wielowymiarowej Analizy Porównawczej, a zatem podstawą prezentowanej klasyfikacji jest miara syntetyczna, którą jednak nie sposób ująć w model. Być może warto podjąć dalsze badania w celu uzyskania wskaźnika syntetycznego, który bazując bezpośrednio na zmiennych cząstkowych tworzących wskaźniki funkcji turystycznej użyte do agregacji, dałby podobny rezultat do tego, jaki otrzymano za sprawą metod taksonomicznych. Wydaje się, iż byłoby to cenne narzędzie wielowymiarowej oceny rozwoju funkcji turystycznej obszaru.

BIBLIOGRAFIA

1. Alejziak W.: Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku. Wyd. Albis, Kraków 2000.
2. Baran E., Grzebyk B.: Uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach podkarpacia o niekorzystnych warunkach gospodarowania [w:] ACTA SCIENTIARUM POLONORUM Oeconomia 9 (4), Bydgoszcz, Kraków, Lublin, Olsztyn, Poznań, Siedlce, Szczecin, Warszawa, Wrocław 2010, s. 15-24.
3. Baretje R., Defert P.: Aspects économiques du tourisme. Paris 1972.
4. Chudy-Hyski D.: Ocena wybranych uwarunkowań rozwoju funkcji turystycznej obszaru. Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich Nr 2/1/2006, PAN, Kraków 2006.
5. Defert P.: Le Taut de Fonction Touristique: mise au point et critique [w:] Les Cahiers du Tourisme. Aux-en-provence. Centre des Hautes Etudes Touristiques. Berne 1967, p. C-13.

6. Derek M.: Funkcja turystyczna jako czynnik rozwoju lokalnego w Polsce. Rozprawa doktorska (maszynopis powielany). Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa 2008.
7. Dwucet K., Pytel S., Tkocz M.: Funkcje turystyczne miast przemysłowych na przykładzie zespołu miejskiego konurbacji katowickiej [w:] I. Jeżdżewska (red.), Funkcja turystyczna miast. Wyd. UŁ, Łódź 2008, s. 58.
8. Dziedzic E.: Obszar recepcji turystycznej jako przedmiot zarządzania strategicznego. SGH. Monografie i opracowania nr 442. Warszawa 1998.
9. Fischbach J.: Funkcja turystyczna jednostek przestrzennych i program jej badania. [w:] Funkcja turystyczna. Acta Universitatis Lodziensis. Turyzm 5/1989, s. 7.
10. Gaworecki W.W.: Turystyka. PWE, Warszawa 1998.
11. Gołembski G.: Doskonalenie zarządzania podażą usług turystycznych w regionie. Materiały z wykładu wygłoszonego na konferencji pt. Współpraca warunkiem koniecznym w kreowaniu przewagi konkurencyjnej regionu, Poznań 2009. Strona internetowa: <http://www.rsi-wielkopolska.pl/files/36/aa63ec89-46fc-4eeb-bc47-7114f37bc880.pdf> Data wejścia na stronę: 9.03.2011.
12. GUS: Rocznik statystyczny 2006. Dział IX. Wydanie internetowe http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/wroc/ASSETS_06_9_uwagi_ogolne.pdf Data wejścia na stronę: 7.03.2011.
13. Jędrzejczyk I.: Ekologiczne uwarunkowania i funkcji turystyki. Wyd. Śląsk, Katowice 1995.
14. Kowalczyk A.: Geografia turystyki. PWN Warszawa 2002.
15. Kukuła K.: Metoda unitaryzacji zerowanej. PWN, Warszawa 2000.
16. Matczak A.: Funkcja wypoczynkowa strefy podmiejskiej Łodzi. Maszynopis niepublikowany. Zakład Geografii Miast i Turystyki. UŁ, Łódź 1982.
17. Meyer B.: Funkcje turystyki. [w:] Ekonomia turystyki. A.Panasiuk (red.), PWN, Warszawa 2006, s. 34
18. Milewska M., Skrzypczyński M., Włodarczyk B.: Mierniki jako ważny element nauczania hotelarstwa, Turystyka i Hotelarstwo nr 5, Wydawnictwo WSTH w Łodzi, Łódź 2004, s. 107-134, a także A. Kowalczyk, Geografia turystyki. PWN Warszawa 2002.
19. Pearce D.: Tourism today. A geographical analysis. Second edition. Longman Publishing Group, Essex 1995.
20. Szromek A.R.: Wskaźniki ilościowe w ocenie sprawności operacyjnej sanatoriów. Wyd. Politechniki Śląskiej w Gliwicach, Gliwice 2007.

21. Warszńska J.: Funkcja turystyczna Karpat polskich. Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica. Vol. XVIII, 1985, s. 97.
22. Warszńska J., Jackowski A.: Podstawy geografii turystyki. PWN, Warszawa 1979.
23. Żek M.: Funkcja turystyczna obszaru nadbużańskiego. Turystyka i Hotelarstwo 14, 2008, s. 73.

Recenzent: dr hab. Michał Żemła

Abstract

The publication discusses the main indicators of the tourist function of area (i.e. Baretje-Defert's index, Charvát's index, Schneider's index, Defert's index etc.) and shows the possibility of their use in the assessment of development of tourism areas. The author analyzes the level of tourism development of communes in Silesia region and points best-developed tourist areas. The author uses main indicators and make the transformation by multidimensional comparative analysis in order to achieve a synthetic variable assessing the development of tourism.

Publikacja powstała w ramach projektu badań własnych

Nr 3709/B/H03/2011/40 pt. „*Wskaźniki funkcji turystycznej obszaru recepcji turystycznej*”.

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki na podstawie decyzji

Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP z dnia 4 lutego 2011 r.